

سلسلہ قادریہ
مولا علی مرتضیٰ جان نثار

عشق و عرفان
طاہر سہروردی
درود و توسل
عبدالمجید عثمانی

cemâl-i
Halvetî

reydetü'l-esrâr

Hız. Ali'nin Yüz Sözü ve Şerhleri

Çevirenler:

Fakirullah Yıldız - Ömer Çınar - Tâibe Kıvanç

TASAVVUF
KLASİKLERİ

SUFI
KİTAP

علی بن ابی طالب

ÖN SÖZ

İlâhî marifetlerin araştırılıp yorumlanmasında zamanının Muhyiddin İbnü'l-Arabî'si kabul edilen ve gerek müellefatı ve gerekse yetiştirdiği talebeleriyle IX/XV. asrın önde gelen şahsiyetlerinden olan Cemâl-i Halvetî'nin, tasavvuf tarihi ve Anadolu'da gelişen tasavvufî düşünce açısından en önemli özelliği, Halvetiyye tarikatının İstanbul'daki ilk büyük temsilcisi olmasıdır. Hatta Hüseyin Vassâf'a göre İstanbul'da ilk Halvetî âyininini Cemâl-i Halvetî icra etmiştir.

Osmanlı vezirlerinden Pîrî Mehmed Paşa'nın babası olan Cemâl-i Halvetî, şeyhülislâm Zenbilli Ali Cemâli Efendi'nin amcası; tefsir, hadis, fıkıh, ahlâk, edebiyat ve tıp gibi konulara dair birçok eser kaleme almış olan meşhûr Osmanlı âlimlerinden Cemâleddin Aksarayî'nin de torunu olup kurucusu olduğu Halvetiyye'nin Cemâliyye kolundan Sünbülüyye, Şa'baniyye, Assâliyye ve Bahşîyye kolları doğmuştur. Cemâl-i Halvetî; Kasım Çelebî, Şeyh Sinan-ı Erdebilî, Şeyh Üveys Dede, Bâyezid-i Rûmî, Hayreddin Tokadî ve kendisinden sonra postnişîn olan Sünbül Efendi gibi halifeler yetiştirmiştir.

Sultan II. Bâyezid şehzadelîği döneminde Amasya'da vali iken Cemâl-i Halvetî'yle görüşüp kendisinin sohbetinden istifade etmiş ve tahta oturunca Cemâl-i Halvetî'yi İstanbul'a davet

etmiştir. Vezir Koca Mustafa Paşa tarafından yaptırılan ve bugün kendi adıyla anılan cami ve külliyesinin meşihatına tayin olunan ve dokuz yıl burada halkı irşad eden Cemâl-i Halvetî'yi Sultan II. Bâyezid bu hankahta iki defa ziyaret etmiştir.

Tasavvuf, tefsir ve hadise dair onlarca eser kaleme alan ve aynı zamanda şair olan Cemâl-i Halvetî'nin **Sad Kelime** isimli bu eseri, Halvetî tarafından en erken 887/1482-83 tarihinde veya sonrasında yazılmış olup Sultan II. Bâyezid'e takdim edilmiştir. Hazreti Ali'nin *radiya'llâhu anh-* yüz sözü bu eserde tasavvufî olarak şerh edilmiştir.

Daha önce üzerine ilmi bir çalışma yapılmamış olan Sad Kelime üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserin nüsha tavsifi yapıp muhtevasına dair bilgi verilmiş, ikinci bölümde eserin tercüme metni verilmiş ve üçüncü bölümde ise eserde geçen tasavvufî kavramlara dair okuyucuya kolaylık olması düşünülerek muhtasar bir tasavvuf ıstılahları sözlüğü hazırlanmıştır.

Cemâl-i Halvetî'nin Arapça kaleme aldığı bütün eserleri tarafımızdan yayına hazırlanmakta olup "Cemâl-i Halvetî Kitaplığı"nın ikinci eseri¹ olan bu çalışma metninde rastlanabilecek hataların mütercimlerin tercüme hatası olduğunu aziz okuyucuların bilgisine arz eder, nazar-ı müsamahayla bakmalarını istirham ederiz. Nakıs olan kulunun fiilini, sevdiği ve razı olduğu işlere muvafık kılan ve dahi mükemmel olan Allah Teâlâ hazretlerinden, eserden azamî istifade nasip etmesini niyaz ederiz.

Fakirullah Yıldız-Ömer Çınar Tâibe Kıvanç

İstanbul 2023

1 Cemâl-i Halvetî külliyyatının ilk eseri, Sufi Kitap tarafından yayımlanmış olan Hz. Ebubekir'in yüz sözü ve şerhinden oluşan Şemsiyye kitabıdır.

SAD KELİME/REYDETÜ'L-ESRÂR'IN TELİF SEBEBİ VE MUHTEVASI

Cemâl-i Halvetî (ö. 1494) Hazret-i Ali'nin *-radıya'llâhu anh-* 100 sözünü tasavvufî olarak şerh ettiği bu eserin telif sebebini ve eseri tamamladıktan sonra Sultan II. Bayezid'e takdim ettiğini *Reydetü'l-Esrâr*'ın mukaddimesinde şöyle beyan etmektedir:

“Besmele, hamdele ve salveleden sonra, ben kendisinden razı olunan, mağfirette yarışan ve sülük ve irfan yolu üzere olan kerem sahibi Atîk İmam Ebu Bekir es-Sıddık'a ait sözlerin tevilini oluşturan bazı latif sahifeleri Allah'ın bize ihsanı ile kaleme alınca, arkadaşlardan bazıları, Allah'ın sırrının hazinesi ve Allah'ın ilim şehrinin kapısı olan, Allah'ın irfanı ile kendisini kuşattığında mağfiretini akıttığı, (2a) ilimde derinleşmiş ve Allah'ın kendisinden razı olduğu Hazreti Aliyyü'l-Murtaza'ya ait bazı sözleri de tevil etmemi rica ettiler. Onların ricalarını kıramadım ve bu taleplerine karşılık verdim. Allah Teâlâ beni bu işe muvaffak kıldığında ve hayırlı bir şekilde sonlandırdığımda bu eseri sultanların kapısı, seçkin kimselerin senedinin dayanağı, çeşitli ihsanlarda bulunan, milletlerin efendisi, sultan-ı âzam, kerem sahibi hakan, ceddi yüce olan Sultan Bayezid'in kapısına bir hizmet kıldım (kendisine takdim ettim). Allah Teâlâ, onun kudretini daim eylesin. Halkı, onun bereket bulutunun gölgesinde uyutsun. Bu geri çevrilmeyecek bir duadır. Salah ehli için bu dua uygun ve kapsayıcıdır.”

Reydetü'l-Esrâr'ın telif tarihi tam olarak bilinmemekle beraber ne zaman yazıldığı ile ilgili bir kayıt eserde zikredilmemiştir. Fakat Cemâl-i Halvetî yukarıda belirtildiği üzere ese-

rin mukaddimesinde, Müminlerin Emîri Hazreti Ebû Bekr'in *-radiya'llâhu anh-* kelimelerinin te'vilini ihtiva eden *Şemsiyye* (*Şerh-i Sad Kelime-i Hazreti Siddîk-ı Ekber*) isimli eserini yazmasının akabinde bazı dostlarının kendisinden Allah'ın hazinelerinin sırrına ve ilmin şehrinin kapısı Hazret-i Ali'ye *-kerrema'llâhu vechehû-* mensup kelimeleri te'vil etmesini istemeleri üzerine bu eseri kaleme aldığını belirtmesine istinaden -ki *Şemsiyye* Cemâl-i Halvetî tarafından 887 / 1482-83 tarihinde yazılmıştır- *Reydetü'l-Esrâr*'ın en erken 887 / 1482-83 tarihinde veya sonrasında yazılmış olduğu söylenebilir.

Yine eserin Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Koleksiyonu 4070 demirbaş numarasıyla kayıtlı tespit edilebilen yegâne nüshasının ferağ kaydında, eserin adına ve Cemâl-i Halvetî'nin bu şerhi kaleme almaktaki maksadına dair şöyle bir kayıt düşülmüştür:

“Ey kardeşler! Biliniz ki, Cemal-i Halveti lakaplı bu hakir fakirin, **Sad Kelime/Yüz Kelime** diye isimlendirilen bu değerli kelimeleri tevil etmekteki maksadı, dünyada sizlerin duasını almak; ahirette ise Hazreti Muhammed'in *-sallallahu aleyhi ve sellem-* şefaatine nail olmaktır. Salat ve selam O'nun, alinin ve ashabının üzerine olsun. Allah onlardan ve bizlerden, hepimizden razı olsun.”

Cemâl-i Halvetî eserinde, Üveys el-Karanî (ö. 37/657), Cafer-i Sadık (ö. 148/765), Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932), Ma'rûf-i Kerhî (ö. 200/815-16?), Yahya bin Muâz (v. 258/872), Ebû Bekir el-Verrak (ö. 280/893), Şeyh Ebû'l-Hüseyn en-Nûrî (ö. 295/908), Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909), Şeyh Şiblî (v. 334/946), Ebu'l-Abbas el-Kassâb (ö. 409/1018), Ebû'l-Hasan Harakânî (v. 425/1033), Şeyhü'l-İslâm Abdullah el-Ensârî el-Herevî (v. 481/1089), Ebû Medyen Mağribî (ö. 594/1198), Necmeddin Kübrâ (v. 618/1221), İbnü'l-Arabî (v. 638/1240), Dâvud-ı Kayserî (ö. 751/1350) gibi kimi tâbiîn, kimi tebe-i tâbiîn ve kimisi de

tarikât pîri olan tasavvufun zirve şahsiyetlerinin görüşlerinden iktibaslarda bulunmuştur.

Eserde her bir söz şerh edilirken evvela bu sözün Arapça ibaresi verilmiş, sonrasında Reşîdüddin Vatvât'a ait ilgili sözün Farsça manzum tercümesi aynen iktibas edilmiştir. Daha sonra "Hisse" başlığı altında Cemâl-i Halvetî tarafından mezkûr sözün birkaç yönden tasavvufî olarak izahı yapılmıştır. Yapılan bu izahlar ise ayetler ve hadislerle desteklenmiştir. Metinde iktibas edilen ayet ve hadisler yer yer işarî olarak tefsir edilmiştir.

Cemâl-i Halvetî ilgili sözleri tasavvufî olarak şerh ederken kimi mutasavvıfların görüşlerinden iktibas etmiş ve şathiye kabilinden bu görüşlerle kendi izahlarını delillendirmiştir. Bazen her bir sözün açıklandığı metnin içerisinde ve hemen hemen bütün sözlerin bitiminde tetimme kabilinden metinde geçen bahsi özetler ve teyit eder mahiyette Hallâc (ö. 309/922), Ebû Saîd Ebu'l-Hayr (ö. 440/1049), Hakîm Senâî (ö. 525/1131?), Reşîdüddin Vatvât ((ö. 573/1177), Ferîdüddin Attâr (ö. 618/1221), İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240), İbnü'l-Fârız (ö. 632/1235), Mevlana Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273), Hüseyinî Sâdât el-Gürî (ö. 729/1329'dan sonra), Şâh Nimetullâh-ı Velî (ö. 834/1431), ve çoğunlukla Şems-i Mağribî'nin (ö. 809/1407) -gerek Arapça ve gerek Farsça- şiirlerine yer verilmiştir.

REYDETÜ'L-ESRÂR'IN NÜSHA TAVSİFİ

Eserin tespit edilebilen yegâne nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Koleksiyonu'nda yer almaktadır. 4070 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan nüshanın sonunda *Reydetü'l-Esrâr*'ın müstensihine ve istinsah tarihine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Nüshanın her sayfasında 15 satır mevcut olup talik hatla kaleme alınmıştır.

Eser 73 varaktan müteşekkil olup zahriyesinde üç adet mühür mevcuttur. Bu mühürlerden biri II. Bayezid'in (1481-1512) şahıs mührü, diğeri sultan I. Mahmud'un (1730-1754) vakıf mührü, üçüncüsü ise Evkâf-ı Haremeyn Müfettişi Şeyhzâde Ahmed Efendi'nin (ö. 1151 / 1738'den sonra) teftiş mührüdür. Bu üçüncü mührün üzerinde Sultan I. Mahmud'un bu nüshayı vakfettiğine dair Evkâf-ı Haremeyn Müfettişi Şeyhzâde Ahmed Efendi tarafından yazılmış bir teftiş kaydı bulunmaktadır. Eserin ferağ kaydında (73b) ise yine II. Bayezid'in şahıs mührü yer almaktadır.

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

(1b) Bütün hamdler, zatî muhabbeti gereğince âlemleri ortaya çıkaran, isim ve sıfatlarından sayılamayacak mazharları izhar eden, Allah Teâlâ'nın ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ﴾² buyurmuş olduğu gibi marifet-i rabbaniye için o mazharların arasından âlem-i insanı seçen ve bu âlemlerin medarını, en yüce akıllardan başlayıp en düşük ruhlara kadar ruhların nurlarının feyazanı için bir başlangıç kılan Allah'a mahsustur.

O âlem-i insân ki kalem-i a'lâ ve kendisiyle ceberut ve melekut esrari üzerine lahut nurlarının aydınlandığı yüce peygamberidir. Böylelikle doğuda ve batıda nizamü'l-mülk tamamlanmış ve uzak-yakın her yere sürur dolup taşmıştır. Allah O'na ve diğer nebilere, sabah akşam Rablerine münacat ettikleri müddetçe salat eylesin. Ve onun hallerini razı olduğu şekilde ikame eden aline ve ashabına da salat eylesin.

Besmele, hamdele ve salveleden sonra, ben kendisinden razı olunan, mağfirette yarışan ve sülük ve irfan yolu üzere olan kerem sahibi Atîk İmam Ebu Bekir es-Sıddık'a ait sözlerin tevilini oluşturan bazı latif sahifeleri Allah'ın bize ihsanı ile kaleme alınca, arkadaşlardan bazıları, Allah'ın sırrının hazinesi ve Allah'ın ilim

2 "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklerle gösterip..." Bakara 2/32.

şehrinin kapısı olan, Allah'ın irfanı ile kendisini kuşattığında mağ-firetini akıttığı, (2a) ilimde derinleşmiş ve Allah'ın kendisinden razı olduğu Hazreti Aliyyü'l Murtaza'ya ait bazı sözleri de tevil etmemi rica ettiler. Onların ricalarını kıramadım ve bu taleplerine karşılık verdim. Allah Teâlâ beni bu işe muvaffak kıldığında ve hayırlı bir şekilde sonlandırdığımda bu eseri sultanların kapısı, seçkin kimselerin senedinin dayanağı, çeşitli ihsanlarda bulunan, milletlerin hükümdarı, sultan-ı âzam, kerem sahibi hakan, ceddi yüce olan Sultan Bayezid'in kapısına bir hizmet kıldım (kendisine takdim ettim). Allah Teâlâ, onun kudretini daim eylesin. Halkı, onun bereket bulutunun gölgesinde uyutsun. Bu geri çevrilme-yecek bir duadır. Salah ehli için bu dua uygun ve kapsayıcıdır.

1. Söz

لو كشف الغطاء ما ازددت يقينا

Şayet perde açılırdı, yakînim artmazdı.

Beyit:

حال خلد و جحيم دانستم * بيقين آنچهان كه مى بايد

گر حجاب از ميانه برگيرند * آن يقين ذره‌ای نيفزايد ³

Hisse: “Şayet perde açılırdı, yakînim artmazdı.” sözünden kastı, ızdırârî ölümün gerçekleşmesi ile benimle Allah arasındaki perde kalktı, ne şühud cihetinden ne de hakikat cihetinden yakînime yakîn eklenmezdi, demektir.

Sanki İmam -*radıyallahu anh*- burada şöyle demektedir: O ölüm gelmeden önce perdelerinizi göklerin ve yerin nuru olan Allah’ın nuruyla kaldırın ki sizden size bu vecih üzere yakîn zâhir olsun ve sizin vücutlarınızın kaldırılması ile de asla yakînimize yakîn eklenmesin.

(2b) Hülâsa şöyle demektedir: Hazreti Ali’nin -*radıyallahu anh*- diğer bütün ilahi isimleri kendisinde cem etmiş olan ve ism-i azamın tecellisi kendisinde bulunan Hazreti Muhammed’e -*sal-lallahu aleyhi ve sellem*- nefisini teslim etmiş olduğu gibi, sizler de nefislerinizi ilahi isimleri kendisinde cem eden kâmil ve arif bir zata teslim ederek fiillerinizi Allah’ın fiillerinin nurunda, sıfatlarınızı Allah’ın sıfatlarının nurunda ve zatlarınızı da Allah’ın zatının nurunda fani kıldığınızda vücutlarınızın kaldırılmasından sonra şühûdunuz ziyade olmayacaktır. İşte bunu iyi anla!

3 Cennet ve cehennem halini, olması gerektiği gibi yakînen biliyorum. Şayet aradan perdy kaldırsalar, o yakînim zerre kadar artmaz.

Bu söz ile kastedilen şu da olabilir: Şayet cehalet perdesi açılmış olsaydı yine de benim ilmim artırmazdı. Taklidî iman ile iman eden kimsenin, cehaletten ve diğer kötü sıfatlardan kurtulmayı elde etmesi gerekir ki, üzerine ilim ziyade olmayacak olan ilim, ızdırarî ölümden önce kendisi için hâsıl olsun.

“Yakîn” sözü ile de kastedilen “ezelî yakîn” olabilir. Nitekim Hazreti Ali’nin *-radiyallahu anh-* annesinin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bu çocuk benim rahmime düştüğünde putlara karşı kalkıp secde etmekten beni engelledi.” Allah Teâlâ’nın Habibi’nin *-sallallahu aleyhi ve sellem-* (أنا وعلي من نور واحد)⁴ kavli de bunu teyit etmektedir.

Bundan anlaşılır ki, Hazreti Ali’ye *-kerramellahu vechehu-* yüceden süfliye tenezzül etmesi ile nisyan arız olmayacaktır. Çünkü o nurdur ve o nur, cehalet ve gayrısından münezzehtir. Özellikle o nur, Allah’ın nurudur. Bu durumda onun için taayyünle cehalet ve başka bir şey nasıl arız olabilir? Onun, ledünnî ilmin Kabesinin kapısı olması için, ilimleri yalnızca Allah’ın tecellileri ve kurbiyeti tariki ile Allah’tan alması gerekir. Allah’ın Habibi’nin *-sallallahu aleyhi ve sellem-*kavli de buna işaret etmiştir. (3a) (أنا مدينة العلم وعلي) (بابها)⁵

Beyit:

علوم او ز طریق تجلیست و تدلی * نه از طریق عقلست بحث و نقل و حکایت

بود ز اسم و رسم صفات نعت مجرد * بیرون ز عالم مدحست ذم و شکر و شکایت⁶

Bundan anlaşılır ki, nisyan, yüceden süfliye tenezzülden sonra âdemoğlunun bazısına hatta çoğuna arız olur. Ancak o, zemmedilen ahlakın ahlak-ı hamideye tebdili ile aslî âlemine yükselir.

4 “Ben ve Ali bir nurdanız.”

5 Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.

6 Onun ilimleri, akıl, bahis, nakil ve hikâye yoluyla değil, tecelli ve tedelli (inzâl) yoluyladır. Medih, zem, şükür, şikâyet ve dahi sıfat, isim, resim ve vasıflar âleminin haricindedir.

Orada fiilen, vasfen ve zaten fenadan sonra; ahir evvelin, bidayet de nihayetin ta kendisidir.

Beyit:

ابد اندر سرای او ازلست * ازل اندر جهان ما ابدست

باطن بحر جملگی آست * ظاهر بحر سریر زیدست⁷

Hâsılı, Âdem'in -*aleyhisselam*- kalbi mukaddes topraktan yaratılmıştır. Onun suyu da Allah'ın, toprağını kendisinden olan su ile mayalamış olduğu bahr-i mescûrdandır / kaynayan denizdendir. Allah Teâlâ'nın hadis-i kudsîdeki (خمرت طینه ادم بیدي اربعین صباحا)⁸ kavli, buna işaret etmektedir. Bunda birtakım incelikler vardır. Müminin, aynı bir ittıla ile buna muttali olması gerekir ki, kendisine "Allah'ı ve Allah'ın sırlarını bilen ârif." denilsin.

Beyit:

از شبنم عشق خاک آدم گل شد * صد فتنه و شور در جهان حاصل شد

صد نشتر عشق بر رگ زدند * یک قطره خون چکید نامش دل شد⁹

Ey rağbet eden kimse! Bilesin ki, varlık mertebeleri, fiiller mertebesinin, fiiller mertebesi sıfatlar mertebesinin, sıfatlar mertebesi (3b) mutlak zatın ve bunlardan her birine sirayet eden mutlak gaybın bir suretidir. İnsan-ı kâmil ise bunların tamamının suretidir. Bundan anlaşılır ki, bu taayyünler hakikatte zatîdir. Onlardaki değişiklikler, isimlerin değişikliği sebebiyledir. Çünkü o isimler, o zatın suretleridir.

Beyit:

که جز او نیست در لوای وجود * بحقیقت کسی دکر موجود¹⁰

7 Onun sarayında ebed, ezeldir. Bizim dünyamızda ezel, ebeddir. Denizin bâtını tamamen sudur. Denizin zâhiri ise tamamen köpükten ibarettir.

8 Âdem'in çamurunu kırk sabah elimle yoğurdum.

9 Aşkın şebneminden Âdem'in toprağı gül oldu. Dünyada yüzlerce fitne zâhir oldu. Can damarına aşkın yüzlerce neşterini vurdular. Bir damla kan aktı ve adı gönül oldu.

10 Hakikatte vücut sancağında O'ndan başkası mevcut değildir.

2. Söz

الناس نيام فاذا ماتوا انتبهوا

İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar.

Beyit:

مردمان غافلند از عُقبی * همه گویی به خفتگان مانند

ضرر غفلتی که می ورزند * چون بمیرند آنگهی دانند¹¹

Hisse: "İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar." sözünden kastı şudur: İnsanlar, enaniyet ve inniyet ile örtülüdür. Fiilen, vasfen ve zaten öldükleri vakitte zat-ı ahadiyeti müşahede ederler.

Sanki İmam -*radıyallahu anh*- şöyle demektedir: Ölmeden önce ölünüz ki hicapsız olarak Allah'ı müşahede edebilirsiniz. Talip için, bu mana ile ölüm mutlaka gereklidir ki, Allah'ı Allah'ta Allah ile müşahede etsin, Allah'tan gayrısını görmesin.

Beyit:

چون ناظر و منظور توئی غیر تو کس نیست * پس از چه سبب گشت پدید

این همه غوغا¹²

Allah'ın Habibi'nin -*sallallahu aleyhi ve sellem*- (لا راحة للمؤمن من) (دون لقاء الله)¹³ kavli de buna işaret etmiştir. Denilmiştir ki: "O'ndan başka hiçbir mevcut yoktur!"

11 İnsanlar gaflet uykusuna dalmışcasına âhiretten habersizdirler. Ancak ölüm onlara eriştiğinde gafletin zararını anırlar.

12 Nazar eden de nazar edilen de sensin ve dahi senden başkası yok. Öyleyse bütün bu kavgalar nerden çıktı!

13 Allah'a kavuşmadıkça mümine rahat yoktur.

Şiir:

ها انا وانت هذا [في] إلهين * حاشاى حاشاى من إثباتِ إثنين

(4a) ¹⁴ [هُويَّةٌ] لَكَ في لائِيَّتِي أَبَدًا * كَلِّي عَلَي الكُلِّ تَلْبِيسُ بَوَجْهَيْنِ

3. Söz

الناس بزمانهم أشبه منهم بآبائهم

İnsanlar, babalarından ziyade kendi zamanlarına benzer.

Beyit:

خلق را نیست سیرت پدران * همه بر سیرت زمانه روند

¹⁵ دوستند آن که را زمانه نواخت * دشمنند آن که را زمانه فکند

Hisse: “İnsanlar, babalarından ziyade kendi zamanlarına benzer.” sözü ile kastı, kemal vechi üzere insanların göklerin ve yerin mazharı değil, zamanın mazharı olduğudur.

Sanki İmam *-kerremallâhu vechehû-* şöyle demektedir: Göklere ve yere benzeyiniz ki, Allah sizi mağfiret buyursun. Allah’ın Habibi *-sallallahu aleyhi ve sellem-* şu sözü ile buna işaret etmiştir: (يا ابن السماء لا تسبوا الارض فانها امهاتكم)¹⁶ “Falanca bütün yönleriyle falancanın oğludur” hükmünü verebilmek için, oğulların babaların mazharları olması gerekir.

14 Sen ve ben mi iki ilah halindeyiz. Haşa, haşa ikinin ispatından. Sana ait hüviyet, her zaman benim lâiyetimdedir. Benim bütündeki bütünümlü iki açıdan da karışıktır.

15 Zamane insanı babasına benzemez, çağının âdeti üzere yaşar. Zamanenin sevdiğini sever, sevmediğine düşman olur.

16 Ey gökyüzünün oğulları! Yeryüzüne sövmeyiniz. Zira o sizin annelerinizdir.

Hâsılı, bu hüküm ancak müminin kalbinin ilim ve amelle süslenmesi ile semalarda olduğu gibi mukaddes suyun kalpten lisan sahiline akması ile ve yeryüzünde olduğu gibi rabbanî marifet ve benzerlerinin beden ve nefsin yeryüzünde zuhur etmesi ile olur.

Hazreti Ali'nin "İnsanlar, babalarından ziyade kendi zamanlarına benzer." sözünden kasıt şu da olabilir: Ârifler kemal vechi üzere suretteki babalarının mazharı değil, "Dehr" isminin mazharıdır. Allah'ın Habibi'nin *-sallallahu aleyhi ve sellem-* Dehr, "Yâ Nitekim ekavlide buna işaret etmektedir. (4b) لا تسبوا الدهر فإن الدهر (هو الله)¹⁷ Yâ Deyhûr, Yâ Deyhâr" denilmiştir.

Bilesin ki, Allah'ın arşına mazhar olan Dehr ismine nispetle istidadın yolu, gayrısından kaçmak suretiyle mutlak zata teveccüh etmektir. Allah'tan gayrısından kaçmayan kimsenin kalbi Allah'ın arşı olamaz. Ve o kalp Allah'tan gayrısından arınmış olmadığı için, Allah'ın arşının mazharı da olamaz. Onun için mutlaka cehrî zikir ile tezkiye ve hafî zikir ile tecelli ve tasfiye lazımdır ki, zatı, sıfatı ve gayrısı ile Hak kendisine tecelli etsin ve O'nun arşı olsun. Bu şekilde kendisine Hak tecelli eden kimse, Hakkın hicabı olan zıllî vücuttan kurtulur ve nurî vücut ile mevcut olur.

Beyit:

کفر باطل حق مطلق را بخود پوشیده نیست * کفر حق خود را بخود پوشیده نیست ای پرهنگر

تا تو در بند خودی حق را بخود پوشیده * با چنین کفری ز کفر ما کجا یابی دگر¹⁸

17 Zamana sövmeyiniz. Zira zaman, Allah'tır.

18 Batıl küfür, mutlak hakikati kendinde gizlemiş değildir. Ey hüner sahibi, hakiki küfür, kendini kendiyile gizlememiştir. Sen kendinle mukayyet olduğun sürece hakikati kendinden gizlemişsin. Böylesi bir küfürle gayrı bizim küfrümüzü nasıl bulabilirsin?

4. Söz

ما هلك امرأ عرف قدره

Haddini bilen kişi helak olmaz.

Beyit:

هرکه مقدار خویش را بشناخت * از همه حادثات ایمن گشت

از مضیق غرور بیرون جست * در مقام سرور ساکن گشت¹⁹

Hisse: “Haddini bilen kimse helak olmaz.” sözünden kastı; nefis, kendi haddini bilen ruha galip olmaz, demektir. Çünkü ruhun kadrini ve halini hakkıyla bilmek (5a) nurdur; hatta ruhun kendisi bir nurdur. O nur ile karanlıklar yok olur. Bu durumda nefsin onun üzerine galip olması nasıl mümkün olabilir?

Sanki İmam *-radıyallahu anh-* şöyle demektedir: Aynî marifet ile kadrinizi ve yüceliğinizi biliniz ki, Hak size kahrî isimler ile tecelli etmesin.

Talep eden kimsenin mutlaka aynî marifet ile hakiki azametini ve kadrini bilmesi gerekir ki, hayvanî şehvetler denizine dalması sebebiyle helak olmasın. Ve hakikatler hakikatini bilsin. O hakikatler hakikati, daire-i vücud olan hakikat-i Muhammediye'nin aslıdır. Hakikat-i Muhammediye ise zatı ile ariftir. Hatta hakikatte Hak Sübhanehu ve Teâlâ'nın ta kendisidir.

Allah'ın Habibi *-sallallahu aleyhi ve sellem-* şu kavli ile buna işaret etmiştir:²⁰ (أول ما خلق الله نوری) Yani yaratılış mazharlarının ilki benim. Yaratmanın manası, yaratılış mazharlarında Hakkı gizlemektir. Allah

19 Kendi kıymet ve haddini bilen kimse bütün hadiselerden emin olur. Aldanmaktan kurtulup sürur ve selamet üzere sakin olur.

20 Allah'ın yarattığı ilk şey benim nurumdur.

Teâlâ ²¹ (خلقت محمدا من نور وجهی) kavli ile ve O'nun Habibi -*sallallahu aleyhi ve sellem*- de ²² (أنا من الله والمؤمن منی) kavli ile buna işaret etmişlerdir.

Beyit:

ای صفات نقشبند کارگاه هر دو کون سایه نور صفات توست نقش کائنات
ظل نقش کائنات از روی تو دارد ظهور * گرچه باشد انبساط او زعین ممکنات²³

5. Söz

قیمة کل امرا ما يحسنه
Herkesin kıymeti iyiliği kadardır.

Beyit:

قیمت تو در آن قدر علم است * گر تو خود را بدان بیاری
خلق در قیمتت بیفزایند * گر تو در علم خود بیفزایی²⁴

(5b) Hisse: "Herkesin kıymeti iyiliği kadardır." kavlinden kastı; yiğidin değeri ilmi ve ameli miktarına göredir, demektir.

Sanki İmam -*radıyallahu anh*- şöyle demektedir: Kur'an'ı, onun manalarını ve sırlarını öğreniniz ki mertebeleriniz hasebince Aziz ismi ile Allah size tecelli etsin.

21 "Muhammed'i -*sallallahu aleyhi ve sellem*- kendi vechimin nurundan yarattım.

22 Ben Allah'tanım. Müminler de bendendir.

23 Ey sıfatları iki âlemin nakkaşı olan! Kâinat nakşı senin sıfatlarının nurunun gölgesidir. Kâinat nakşının gölgesi Senin cemâline zühur eder. Gerçi onun yayılımı varlıkların taayyünüdür.

24 Senin kıymetin, kendini ilimle süslediğin kadardır; ilminin ölçüsünde bir değere sahipsin. Eğer ilimde terakki edersen halk nezdinde de kıymetin artar.

Hazreti Ali'nin *-radıyallahu anh-* "Herkesin kıymeti iyiliği kadardır." sözünden kastı şu da olabilir: Allah'ı birleyin ki üç tevhididen (isim, sıfat ve zat tevhidinden) her birine olan istidadınıza göre bu isimle size tecelli etsin.

Şiir:

ففى الخلق عين الحق ان كنت ذا عين * وفى الحق عين الخلق ان كنت ذا عقل

وان كنت ذا عين وعقل فما ترى * سوى عين شيعى واحد فيه بالشكل²⁵

Bilesin ki, İlahî isimler, isimlerin annelerine tabidir. Zira Hak, kullarına zâhir ismi ile tecelli ettiğinde Aziz ismi onun fûruundan olur ve o kişi dünyada insanların indinde aziz olur. Ancak eğer tecelli etmezse, kişi aziz olamaz. Bunu iyi anla!

Bundan anlaşılır ki Âdem *-aleyhisselam-* âleme nispetle yüzüğü taş mesabesindedir. Görülmez mi ki sultanın ismi, yüzüğü taşından başka bir yere nakşedilmez. Âdem'in *-aleyhisselam-* ve zürriyetinin durumu da aynı şekildedir. Çünkü Hak, Âdem'e *-aleyhisselam-* ancak isimleri, fiilleri, sıfatları ve zatı ile tecelli etmektedir. Allah'ın Habibi'nin *-sallallahu aleyhi ve sellem-* şu kavli de buna işaret etmektedir: (إن الله تعالى خلق آدم وتجلي فيه)²⁶

Beyit:

اجزا چه بود مظاهر كل * اشيا چه بود ظلال اسما

اسماء چه بود ظهور خورشيد * خورشيد جمال ذات وال²⁷

25 Halkta Hakk'ın özü vardır varsa gözün! Hakk'ta halkın özü vardır varsa aklın. Hem gözün hem aklın varsa, tek bir şekilde bir özden başka ne görürsün?

26 Şüphesiz Allah, Âdem'i yarattı ve ona tecelli etti.

27 Cüzler ne ola ki; küllün mazharları. Eşya ne ola ki; isimlerin gölgeleri. İsimler ne ola ki; güneşin zuhuru. Güneş ise yüce zatın cemali!

6. Söz

(6a)

من عرف نفسه فقد عرف ربه

Nefsini bilen Rabbini bilir.

Beyit:

بر وجود خدای عز و جل * هست نفس تو حجت قاطع

چون بدانی تو نفس را دانی * کوست مصنوع ایزدش صانع²⁸

Hisse: “Nefsini bilen Rabbini bilir.” kavlinden kastı; kim nefisini müşahede ederse, manada ondan bir cüz olan şeyhinin ruhunu müşahede eder, demektir.

Sanki İmam -*radıyallahu anh*- şöyle demektedir: Aynü'l-kübra ile nefislerinizi müşahede ediniz ki bu gözle terbiye edicinizi müşahede edesiniz.

“Nefsini bilen Rabbini bilir.” kavlinden kastının şu olması da mümkündür: Her kim nefisini marifet gözüyle bilirse, kendisini terbiye eden ismi de marifet gözüyle bilir.

Sanki İmam -*radıyallahu anh*- şöyle demektedir: Bu marifet ile nefislerinizi tanıyınız ki o nefislerinize tecelli eden ve onun terbiyecisi olan ismi de tanıyasınız. Zira o nefis, o ismin mazharıdır.

“Nefsini bilen Rabbini bilir.” kavlinden kastının şu olması da mümkündür: Her kim zâhirini bilirse, bâtnını da bilir.

28 Hak Teâlâ'yı bilmeye kendi nefisini bilmek hüccet oldu. Nefsini bildiğin zaman nefsin yaratılmış, Hakk'ın da yaratıcı olduğunu idrâk edersin.

Sanki İmam -*radıyallahu anh*- şöyle demektedir: Marifet gözüyle zâhirlerinizi tanıyınız ki, bu marifet ile bâtınlarınızı da tanıyasınız. Zira zâhir, bâtından bir cüz hatta bâtının ta kendisidir.

Beit:

هر جزء که هست عین کست * پس کل باشد سراسر اجزا²⁹

Şayet “Rabbi tanımak için nefsi tanımanın gerekmesindeki hikmet nedir.” gibi bir soru sorulacak olursa bu fakir buna şöyle cevap verir: **(6b)** Allah Teâlâ, Âdem’e nispetle Havva’yı -*aleyhimesselâm*- yaratması gibi, nefsi ruhun kaburgalarından yaratınca nefis ruhun bir cüz’ü olmuş oldu. Ve cüz’ü tanımak, küllü tanımaktan öncedir. Ey talip! Bilesin ki bu marifete giden yol, ancak iki varlığın muhabbetinden soyunmak ve onları bulmak suretiyle olur.

Beit:

سیمورغ کوه قاف مقام قلندری * جای قلندر است که قلندر ازو بری³⁰

“Nefsini bilen Rabbini bilir.” sözünden kastının şu olması da mümkündür: Her kim bütüm nefisleri kendisinde toplayan nefsi tanırsa, hazarat-ı hamseyi kendisinde toplayan kâmil ve mükemmil insanı tanımış olur.

Sanki İmam -*radıyallahu anh*- şöyle demektedir: Cem eden nefsi tanıyınız ki, şeriat ve tarikat edepleriyle Muhammedî kuvveleri terbiye edici kâmil insanı tanıyasınız.

Bundan anlaşılır ki kişinin şeyhini tanıması, nefsini tanmasına bağlıdır. Zira hakikatte o, onun bir cüz’üdür. Bu da ancak kendi nefsinden müstağnî olmak suretiyle ağyârın boyunduruğundan kurtulmakla mümkün olur denilmiştir. Her kim şeyhini ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn ile tanırsa, Allah’ın kulu olur. Geçmiş

29 Var olan her cüz, küllün ayıdır. Küll de tamamen cüzlerdir.

30 Kaf dağının simurgu kalenderlik makamıdır. Kalenderin beri olduğu yer, işte onun yeridir.

zamanda bir şeyhe “Ubudiyet nedir?” diye soruldu. Şeyh: “Hür olduğunda, kul olursun.” diye cevap verdi.

Üveys’in *-rahmetullahi aleyh-* dediği gibi: Kulun ubudiyeti tamamlandığında onun hayatı, Allah’ın razı olduğu bir hayat olur.”

Ebu Bekir el-Verrak *-rahmetullahi aleyh-* de şöyle demiştir: Benimle O’nun arasındaki fark, benim kullukla öne geçmem, önde olmamdır.

Allah’ın Habibi’nin *-sallallahu aleyhi ve sellem-* şu sözü de buna işaret etmiştir: (انا عبد الله)³¹ Bunda, tafsili bize gerekli olmayan sonsuz sırlar vardır. (7a)

Bilesin ki bu hakikatin altı mertebesi vardır. Allah Teâlâ Kur’an-ı Mecid’te o mertebelerin her birine işaret etmiştir. Bunun beyanına hacet yoktur. Her kim o mertebelerden her birine ayrı ayrı ulaşırsa kutbu’l-evliya olur ve ondan iki cihana çokça feyizler cereyan eder. Herhangi bir vakitte, kemal vechi üzere rahmet nazarının bize ulaşması için gece gündüz onun ruhuna talebe olmak gerekir.

Beyit:

دل بدست آور که حج اکبر است * از هزاران کعبه یک دل بهتر است

کعبه بنیاد خلیل از رست * دل نظرگاه جلیل اکبرست³²

Beyit:

دل بدست آور که قطب عالمست * جان جان جان آدمست³³

31 Ben Allah’ın kuluyum.

32 Bir gönül almak, hacc-ı ekber gibidir. Bir gönül, binlerce Kâbe’den daha iyidir. Kâbe, Âzeroğlu İbrahim’in *-aleyhi’s-selâm-* yaptığı binâdır. Gönül ise, Celil ve Ekber olan Allah’ın nazargâhıdır.

33 Bir gönül al ki gönül âlemin kutbudur. Âdemin canının canının canının canıdır.